

Össze: GELENCSEK ZOLTÁNÉ
Összeadás ideje: 1991.

TART.: CIGÁNYÉLET SZENNA

29 lap, 9 foto, 1 rajz

Földrajzi katalógus: SZENNA
Számkatalógus: XXXII

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

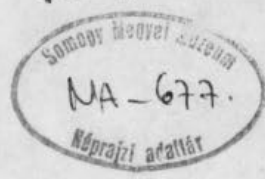
LELTÁRKAZ

ÁTVEZETVE AZ EGYSÉGES ITK. 1954-es TÉTELE ALÓL

IV/64/14

NYELV-ÉS IRÁSKUTATÁSI TUDOMÁNYOK

1954

A KUNYHÓTÓL A PALOTÁIG.

Cigányélet Szennán.

Gelencsér Zoltánné
kaposvári pedagógus

munkája.

/Kaposvár, Arany J.u.6.
III.lh. I/3./

Ha valaki azt kérdezné, hogy mit akar egy kaposvári tanítónő a cigánykérdéssel, s éppenséggel a Szenna-táji cigányproblémával, akkor azt felelném, hogy egy ilyen kis megemlékezésben meg akarom az én volt cigányaimat énekelni, akiknek a cigánydalaikat évekkal ezelőtt olyan szívesen hallgattam, s tanulgattam, s akiknek a sajátos táncait elles-tem, továbbvittem, s magam is táncoltam az általam betanítottakkal együtt az én szennai pályafutásom alatt még pompásan virágzó, sok forró sikert aratott, de most már - sajnos - 4 év óta teljesen fel-ozlott szennai népi együttesben.-

De ha már a híres-neves, mintegy 30 tagból állott "magyar" népi együttes a multba temetkezett is, támadt helyette egy kisebb, 6 fiatal cigánylányból álló "cigányegyüttes", mely - majdnem teljesen magára hagyatva - a cigánydalaival menti meg Szenna kulturrenomáját, mert e kis cigányegyüttesen kívül mostanában más kulturmegmozdulás nincs Szennában. Ez is egy példamutató cigányprobléma!

De sok, más, feledhetetlen emlék is arra ösztönöz, hogy simogató kézzel nyuljak a cigánykérdéshez. Mert hát a gyermekkorom egy részét Szennában töltöttem, s összehozott az élet a cigányokkal, különösen a cigánygyerekekkel.- Meg aztán 1959.őszétől 1967.őszéig - tehát kilenc éven át - a szennai állami általános iskola alsó tagozatában tanítottam, ahol az iskolásgyerekek zömmel cigányok voltak, s ennyi idő alatt bőven volt alkalmam a cigányproblémákkal foglalkoznom.

Azt hiszem, hogy nem kell külön hangsúlyoznom, hogy milyen nehéz volt ezek között a kis vadvirágok között a nevelő-tanító munkám. Sok-sok türelmet, odaadást, tulfeszített munkát igényelt a velük való foglalkozás, de örömmel tettem, mert ha eredményt értem el velük, annak nemcsak ők örültek, hanem én is.-Különösen nehéz volt a munkám az I. osztályban.-Ezek a kis vadócok távolról, a falutól 4 km-re eső Pető nevű cigánytelepről jártak be Szennába, az iskolába, s igen meg kellett szenvedniök, hogy a tudomány kutjából merithessenek. Ősszel, tavasszal még valahogy csak begyalogoltak a telepükről az iskolába, de télen borzalmas utjuk volt bejönni a hóviharban, töretlen uton, s ráadásul némelyiknek az öltözet is hiányos volt. Ilyenkor külön kellett istápolgatnom őket, amíg magukhoz tértek. Egy ilyen téli alkalommal az egyik kisciu meggémberedve közelít a kályhához, természetesen én nem engedem mindjárt oda, hanem a kezemmel dörzsölöm a kis meztelen, kékes kezét és a kis kabát alól kilátó hasától a derekát, s eközben a dörzsölt testrészeire tapintva kérdeztem: milyen része ez a testednek? Kis gondolkodás után ezt feleli: Ez az én belem. /Erre felnevettek a faluci

gyerekek, s megnagyaráztam nekik, hogy ez a szegény cigánygyerek nem tréfálkozni akart, hanem olyan kevés szót tud / kevés a szókinccse/, hogy a "has" és a "derék" szavakat még nem hallotta, hanem csak azt, hogyha valaki nagy bajban van, - mint ahogy ő is meggémberedett, s kékrere vált a kis hasa, dereka - hát "uszik a bele", vagyis az ő következtetésével: csupa kékre vált a nevezett helyen a testrésze, tehát az az ő "bele". - Bizony, ilyen szókinccstelenséggel kellett küszködnöm nekem is, meg a többi pedagógus társammal is, akikhez az élet a nagyon kevés szókinccsel rendelkező kis cigánygyerekeket a tanító-nevelő munkakörükbe sodorta. - Mert más ám az, ha a falusi, de iskolázott szülők, vagy a városi felvilágosult, avagy diplomás szülők gyermekeit kell a pedagógusnak tanítani, nevelni, mert ez a szerencsésebb réteg a szülők-nél megtalálja a kellő segítséget az iskolai feladatok megoldásában, sőt az előkészítésben is. - De hol találja meg az a szerencsétlen kis iskolás cigánygyerek ezt a hiában várt segítséget a putriban, ahol a szülők analfabéták, semmi segítséget nem tudnak nyújtani a gyerek tanulásához, ^t mert a putriban se szék, se asztal, ahol írni, vagy rajzolni tudna a nebuló, és este nem 60-as, vagy 100-as villanygős világítás van a konyhóban, hanem egy, a putri mennyezetére akasztott, vagy a falon függő, füstölő, kevés fényt adó, sokszor tört lámpaccsővű, vagy csónélküli petróleumlámpa. Tessék ennél nyugodtan tanulni! Pláne, amikor a szerény krumpli-, vagy bábvacsora után - a régi szokáshoz híven - este 9 óra tájban alvóra tér a család. - Kultúrszempontról itt is kilóg a szegény cigánygyerek "bele"...

Azaz, hogy csak lógott, mert a "hasfalrepedést" lassan befoltogattam az anyjuk helyett szintén anyai szeretettel alkalmazott szeretkötésekkel: meleg, simogató szavakkal - és pedig a saját cigánynyelvük szavaival. Ugyanis meg kellett annyit tanulnom cigányul, hogy -különösen az I. osztályba feljött kis erdei virágokkal, akik alig értették a magyar szót, a saját nyelvükön megértessem magamat. Ilyenkor felcsillantak a tágranyilt, szép fekete kis rajkószemek... És annyi, de annyi szeretet melegét éretem ilyenkor felém sugározni... És olyan boldog voltam e sugárzatban... Megszűntek az addigi tartózkodó, gátlási félelemek a kis nebulóknál, s meglőtt a bizalmuk irányomban és megindult a lépegetés a betük és a számok lassan megközelíthető birodalma felé...

És azok a volt első osztályos cigánytanítványaim, akiket -mint kezdő tanítónő - ezelőtt 12 évvel tanítottam és az alsó tagozatban fölöttük járt iskolás gyermekeim már oldogatják a cigányprobléma kötelekeit: többeken ipari tanulók, s vannak köztük a néphadseregünkben

szolgálatot teljesítő, elegáns kiskatonák, sőt láttam köztük csillagos rendfokozatú is, - és én magam is büszke vagyok erre a csillagra - s aztán találkoztam traktoros iskolára, avagy gyors- és gépiró iskolára járó, volt tanítványaimmal is. Hogy micsoda öröm volt egy-egy ilyen véletlen találkozás, az talán szubjektíve csak miránk tartozik... De mindenesetre odatartozik a cigányélet lendületes fejlődéséhez.

De vannak még elszekithatatlan szálak, amelyek engem nemcsak mint pedagógust, hanem mint a humanumot szerető lényt is összefűznek a haladó szellemű cigányokkal. - Persze, nem azzal kezdem, hogy: "Arma virumque cano", de mégis hősöknek, hősnőknek tartom azokat, akik az én időmben szervezett analfabéta tanfolyamra be mertek iratkozni. Talán időzójelbe teszem ezt a szót, hogy: "mertek", mert gondoljuk csak el azt, hogy nem kis dolog ám sem egyenként, de pláne egy tömegben vállalni a múlt szégyenét, az analfabétaságot, mint ahogyan ők mondták, a meglétkorú emberek: "Tanító néni, mink mastannék szégyönközve ülünk be a szégyőnpadokba, mert a falu mast még röhög rajtunk, de ha majd már tudunk írni-olvasni, akkor bizskén kelünk fő a padokból"... És büszkén is kelhettek fel, mert ez, az 1963. ősztől a tanév végéig tarjádó időszakban a teljesen általam vezetett analfabéta tanfolyamon az eredetileg jelentkezett mind a 18, nem éppen egészen fiatal férfi, nő, illetve házaspár megtanult írni olvasni, s így hősiessen megszerezték az "arma"-t, a tudás fegyverét... Persze, nehéz volt a küzdelem: a munkában megfáradt, nehéz kezeket úgy kellett vezetgetnem és türelmes rávezetgetéssel tanítgatnom őket. Milyen nagy öröm volt már akkor, amikor le tudták írni a nevüket! Hát amikor már olvasni is tudtak! Azelőtt Kaposváron megbámulták a kirakatokat, de az írásokat, az árakat nem tudták elolvasni, és micsoda öröm az, hogy mindezeket szépen elolvassák... Az egyik, helyes cigányasszony ezt mondotta nekem évszárókor: "Tanító néni, én nem tudok ajándékot hozni, de ha betűt látok, mindig maga jut az eszembe!"... S kérden, kell-e ennél nagyobb ajándék és elismerés egy pedagógus részére!?- Talán nem lesz érdektelen a következő eset sem: a szentai postakézbesítő hozzá volt szokva ahhoz, hogy a cigányok nem tudnak írni-olvasni, hanem a nevük helyett egy keresztet rajzolnak a kézbesítőnyyre, s azt mondja a fentebb is említett Nagy Gyuláné cigányasszonynak: "Tegyen erre az írásra keresztet!"- Nagy Gyuláné válasza: "Ne szégyenítsen ám engemet: le tudom én írni a nevetet!" És le is írta - a postás nagy bámulatára. /Persze ekkor már Nagy Gyuláné elvégezte a tanfolyamot./

Ennek az egy éves tanfolyamnak a főcélja az írástudatlanság fel-

számolása volt. Pontosan megjelentek az esti tanfolyamon és szorgalmasan tanultak a napi munkájuk mellett.- Még egy epizódot felemlitek: Orsós József beteges létére elvégezte ezt a tanfolyamot és tovább képezte önmagát, s a betegségét ez tette elviselhetőbbé. Iskolás gyermeke is ekkor végezte az I. általános iskolát, s így a következő években együtt tanult otthon a gyermekével a tankönyvekből, s a jelenben is állandóan olvasgat regényeket, újságot, s hallgatja a rádióját, nézi a televízióját a feleségével és 4 gyermekével együtt.

De nemcsak ez az egy tanfolyam volt, hanem egy nagyobb távlat is megnyílt a továbbtanulni vágyók számára, ugyanis 1964. őszétől 1967. őszéig esti tanfolyamok voltak az általános iskola mind a nyolc osztályának elvégzése céljára.

Voltak, akik nem torpantak meg, hanem az analfabéta tanfolyam elvégzése után újra beültek az iskola padjaiba, s ezek 1964. szept. 1-től márciusig elvégezték az összevont alsó tagozat 4. osztályának az anyagát, s ugyanezen év márciusától júniusig pedig az ötödik és hatodik osztálynak az anyagát. Az azután következő évben pedig a hetedik és az ezt követő évben pedig a nyolcadik osztályt végezték el. Ezeknek a tanfolyamoknak a részvevői is zömmel cigányok voltak. /Itt már hárman, szakonként külön-külön tanítottunk./ És mind szépen el is végezték ezeket az esti tanfolyamokat. S azok, akik 4 évvel azelőtt még nem ismerték a betűt, most már javában idézték Petőfit, Aranyt, Adyt, stb., s tudtak a honfoglalásról, a mohácsi vészről, a 48-as szabadságharcról, és így tovább.- Hogy a törekvő cigánycsaládok közül csak egyet említsek, ekkor végezte el Nagy Gyula és családja, így József nevű fia is a nyolc általánost, s utána traktoros, majd ipari iskolára ment a fiú, aki mint kiváló géplakatos, 1968-ban a magyar N.D.K. /alapján/ szerződés alapján kiment a Német Demokratikus Köztársaságba és azóta a géplakatos szakmájában dolgozik. Előzetesen Kaposvárra járt német nyelvtanításra. Most már persze perfekt beszél németül. Úgyes, szakmailag kiválóan képzett egyén, s jól keres. Meg is nősült: elvett egy bájos, szőke német leányt, s a nászutjuk idevezetett a fiú szüleihez, Szennába. Budapestig repülőgépen tették meg az utat, most a tavasz folyamán. Nagy Jóska tehát kitűnően megoldotta a cigányproblémát!

A szemai tanítónői működésem idején sokszor kint voltam családlátogatásban a Pető-i cigánytelepen, s elbeszélgettem a tanítványaim szüleivel. Azt a szíves fogadtatást, amelyben minden alkalommal részessítettek, le se tudom írni. Igen nagy megtiszteltetésnek vették, hogy egy tanítónő meglátogatta őket, pedig én csak a kötelességemet teljesítettem.

A falu Rákóczi utcájának keleti szakaszán délre fordulva a "Csécs"-
"horhó" keletre kanyargó részein felfelé haladva feljutunk a körülbe-
lül 200 m magas "Kincses-tető"-re, s innét csodálatos szépségű pano-
ráma nyílik meg előttünk: két oldalról a bőtermő "Kincses-mező", s lent
a lapban, a "Petőalja-i" réteken túl, délkelet irányban, az erdőkoszorúk
között megpillanthatjuk a "Pető-erdőt", amelynek a keleti csücskében
hajdan 35-40 "gunyhó", vagy másnéven putri volt. Ez volt régebben a
környéken a legnagyobb cigánytelep. Nem is egy kunyhó akadt, ahol 14-
16 tagból álló család lakott.

Az én szemmai tanítói működésem elején már csak mintegy 15 put-
rit találtam itt, s ezek a putrik is évről-évre lassanként eltűntek,
különösen az 1965-ös évek után, mivel apránként betelepültek Szennába,
ahol a kihalás, vagy elköltözés, avagy feleslegessé válás folytán ela-
dásra került, takaros "pógár"-házakat vettek meg, vagy pedig szép, mo-
dern házakat építettek - éppen a Csécs-horhó ^{felé} nyuló utcában. Az új la-
kásokban a berendezkedés, a butorzat is modern, de ^a megvolt lakásokat
is szépen berendezték: vannak szekrényeik, ágyaik, asztalaik, székeik,
s a konyhákban asztali takaréktűzhelyek, vagy másfajta, jó "sporheltek",
főző és tálaló edények, mosdótál, szappan, törülköző, a szobákban vaskály-
ha, minden háznál villany, s kevés kivétellel minden cigányháznál rádió,
de láthatunk pár televízió-antennát is a magasba nyulni a cigányházak
tetejéről.

Mekkora fejlődés, mekkora haladás ez! A putriknak legfeljebb egyet-
len butorzata egy alacsony deszkaprincess volt, s a földön, vagy az arra
terített szalmán aludtak. Egy külön világ volt a cigánytelep, elvágva
a világtól, elkülönítve a kultúrtársadalomtól.

Végre aztán megszűnt ez a Pető-i, valamikor nagy cigánytelep: az
utolsó mohikán, a 72 éves Bogdán Miklós bácsi ez év májusában hagyta
ott a telepet és beköltözött a faluban vett házába. - Azóta nincs már
kunyhó a telepen, s nagy, néma csend burul a Ropoly-i erdők egyik nyul-
ványának egykor hangos, sőt sokszor zivajos tájára, csak az erdők fái
susognak egy letűnt világról...

A cigányság végre is elérkezett a kunyhótól a palotáig... s egy
új cigányélet vette kezdetét.

Hogy mi volt a régi és a mostani cigányélet, ennek a felkutatásá-
ra, illetve összehasonlítására most egy másfajta "családlátogatást"
végeztem a faluba betelepült összes cigánycsaládoknál.

Kopogtassunk be talán legelőször a putrit otthagyt, fent is
említett utolsó mohikánhoz, a Szenna község Rákóczi utcájában 58. ház
alatt lakó B o g d á n M i k l ó s hajlékába, hiszen ő a 75 évével

a legöregebb cigány a faluban. Az asztmája miatt dolgozni már nem tud, egyébként friss észjárású, jó memóriájú egyén. A riporterek igen jó riportanyagot találnának benne. - 48.000 Ft-ért vette ezt a hagyományos faluci stílusban épült lakóházát, amely áll az előszobából jobbra nyíló egy és balra nyíló egy szobából és az előszoba bejáratával szemben nyíló konyhából, majd hátrább a különajtós, tágas kamrából, ahol a deszkalépcsős padlásfeljáró is van. /A cigányok által megvett, volt polgárlakások általában ilyen beosztásban épültek. / Hátrább van^{szerté}cól két hizónak valóval és^{baromfiól} szépszámu baromfival. Megvan a kis faluci kertjük is. - Miklós bácsi Tótkeresztúron született, s a felesége, Orsós Katalin 69 éves, kadarkuti születésű. Kellemesen elbeszélgetek vele. Valamikor csinos menyecske lehetett. Na, de Miklós bácsi is jóképű legény volt ám annak idején! - Kiváncsi voltam, hogy hogyan került Tótkeresztúr és Kadarkut a szennai Pető-telepre. Miklós bácsi aztán elmondja, hogyha régen meghallották a cigányok, hogy itt, vagy ott sok fa, illetve "fájézási" /fakitermelési/ lehetőség van, otthagyták az addigi sátorfájukat, s elmentek a fában bő helyre. Voltak, kik elmentek "Bécszfára" /Bőszénfára/, "Csertü"-re /Csertőre/, ki erre, ki arra, s így jutott el az ő apja a "Ropó" /Ropoly/ alatti "Peti"-be /Petőbe/. A fiatalembereknél meg az volt a szokás, hogy elmentek vidékre, vásárra, bucsura, s ha ott megtetszett a leány, vagy^{cs} "fejérnép", hát hamarosan elhozták a szülőföldjükhöz, feleségnek. Így került őhozzá is a felesége. A cigány nem szeretett a saját telepéről, vagy a közeli telepről házasodni, mert ott "az egyik is ismerte a másik kutyaságát".

A régi cigányéletre vonatkozó kérdéseimre elmondja aztán Miklós bácsi, hogy az ő ősei "mesteremberek" voltak: teknővájó oláh-cigányok. Nem kellett nekik a munkájukhoz sem "calltok", sem "lénia" /linea/, sem pedig körző és mégis mérnöki pontossággal dolgozták ki a teknőket, vályukat, falapátokat, fakanalakat, stb. Csak szemmértékre és "arasz"-ra ment minden, mert arasz volt a mértékük. Előtt 30-40-50 évvel az erdősegekben, az uradalmakban hatalmas hársfák, nyárfák, berekfák /égerfák/ voltak. Voltak olyan hársfák, hogy két ember alig tudta átölelni, s kijött egy-egy ilyen hársfából, vagy nyárfából 2 - 3 köbméter fa is, s ki lehetett belőle munkálni 80-90-100 teknőt is. Ma már ritkaság ilyeneket találni, ha csak az öreg Ropoly-i erdőben nem, de ma már ezek műfáknak kellenek, de meg nem is foglalkoznak már a cigányok teknővájással, mert a faedényeket kiszorította a haladó idő, a zománc-, a műanyag-edény, az alumínium. Az uradalmakban abban az időben nagyon olcsón, köbméterenként pár koronáért, később pár pengőért meg tudták venni a hatalmas fát. /Az árakra már nem emlékszik. / Nem társultak a vételnél, hanem mindegyik cigány

maga vett saját magának egy-egy fát. A polgároknak is voltak hársfái, nyárfái, fűz- és égerfái, ezeket meg feléből szokták kimunkálni és pedig úgy, hogy a kész teknőn felezték. Ezeket a fákat nem gyökereitől együtt döntötték ki, hanem a tövével fejszével vágják ki, s a kidönt fát "leágaszták", vagyis az ágakat szintén fejszével levagdalták, azután a fa törzsét ugyancsak fejszével elszabdalták aszerint, hogy kisebb, vagy hosszabb teknőt akartak csinálni. A kisebb, ugynevezett karikós teknőnek 3-4-5, a hosszú, sütőteknőnek 6-7-8, a dísznövényeknél használt sózóteknőnek pedig 8-9 "arasz" hosszúságúra kellett elszabdálni a fát, és pedig azért csak fejszével, mert a fűrész után berepedeznék a fa. Az ilyen szeletet rátették a kimunkálásakor a munkafára, kérgestől együtt, mert ha a kérget előre lefejtenék, a nedves, csupasz fa elcsuszka a munkafán, s nem lehetne pontos kimunkálást végezni. Ezen a munkafán: faragóröngön kezdték meg a ráhelyezett, leszabdalt fából fejszével kivájni a teknőt, vagy vályut, s mikor ezzel a kivájjással kézen volt valaki, akkor megfordította a teknőt a hátára, s azt fejszézte, munkálta ki, s ekkor lehántódott, levált a kéreg is. Aztán letették a fejszét, s elővették a "szalukapát" /szarukapát/ és azzal szépen simára kaparták, vágják a teknőt kívül-belül. Aztán jött harmadszor a "szijókés", s ezzel "szijókálták" meg a teknőt, s adták meg a teknő igazi formáját, s faragták ki a teknő füleit. Mindenki maga dolgozott önmagának, legfeljebb a gyereke segített néki, ha már tudott, mint ahogy Miklós bácsi már 13-14 éves korában segített az apjának.

Egy igen nagy hársfa, vagy nyárfa teknőkké munkálására ráment másfél - két hét is. Régen bizony kopácsolástól volt hangos az erdő.

Legtöbbet a Pető-teleptől 5-6 km távolságra eső Ropoly-i nagy erdőben dolgoztak, ahonnan minden este hazatértek. A napi élelmüket vászontarisznyában magukkal vitték. Sütötték nyáron a szalonnát, a parazsas hamuban pedig a "kolompéert", vagy ették a hazulról hozott, nagy kerek sóspogácsát. - A kész teknőket a hátukon hazahordták. A teknőknek otthon még száradniuk kellett, s a kiszáradás után faluról-falura hordták - szintén a hátukon, mert ritka cigányrak volt lova, hogy kocsival faluzhasson a portékájával. Addig faluztak, amíg el nem tudták adni a teknőket vagy pénzért, vagy cserében élelemért, /lisztért, "borsóért" /babért/, zsirért, szalonnáért/, avagy ruhanemert: abroszokért, lepedőkért, ingekért, gatyákért, s a "pógár" férfiak, vagy asszonyok által már "letett", viseltes felső ruhákért, mert - amint Miklós bácsi felesége mondja - ez a zselici nép igen "ruhás" nép volt, /sok volt a ruhája/, mert akkorában minden polgárháznál volt "szijószék" /szövő-

szék/ és sok mindenféle, szép szötteceket szöttek. - A karikós teknőket 40-50 "krajcárért", esetleg 1 pengőért, a nagyobb szóteknőket 12-15-20 pengőért szokták eladni.

- 13-14 éves koromban már kanalat, vályut kezdem faragni, s azután lassanként megtanultam a teknőcsinálást. A kopzóteknőt úgy vágtuk ki, hogy abból még egy másikat lehetett csinálni. A forgácsot, a hulladékot, az ágakat ott hagytuk a helyszínen, ahol aztán el is rohadtak, nem kellett az senkinek, hiszen nagy fáboság volt akkor. Teknőnek a legjobb fa a hársfa volt, azután jött a nyárfa, fűzfa, berekfa. Keményfából csak fatálapokat, kanalakat, evővillákat, leve smerő és tézstaszűrő kanalakat csináltunk, mert abban az időben nálunk, cigányoknál fatálpból fakanallal, esetleg villával ettünk. Mindenkinek volt egy fatála és ebbe merték ki a főző, bádog-, vagy vasfazékból az asszonyok az ételt, s leültünk a földre, vagy akinék hely jutott, a priccse, s úgy ettünk a combunkra helyezett fatálpból, mivel semmiféle butor nem volt a konyhóban. Jó időben kint a putri előtt, rossz időben pedig a konyhá konyhájában a bubos kemencelük előtt a külön e célra gyártott háromlábú lábos alá raktak tüzet, vagy pedig háromlábú "vasláb" alá tüzeltek, s arra helyezték aztán a fazekat, vagy lábost, s úgy főztek. A füst a kemence ajtaja fölött lévő nyíláson a tetőn át távozott, de néha visszaverte azt a szél, s megtörtént néha az is, hogy a vihar a füsttel együtt szikrát is vágott a magasba, s kigyulladt a putri szalmafedeles teteje és leégett a cigányok sátera. A putriban nem sok holmi volt, s így könnyű volt kimenteni, a konyhót meg üsse a kő: lett helyette hamarosan másik putri. Volt bőven fa az erdőben.

A fakanalakat megvették a falusi asszonyok: nagyon jók voltak azok a tejfölső edényekhez, nem rozsdásodtak. Ugyancsak megvették a fából készült leve smerő és tézstaszűrő kanalakat, a lekvárfőzéshez a hosszú nyelű nagy fakanalakat is.

Csináltunk aztán még falapátokat, fejszenyeleket is. Ezek a fejszenyelek jobbak, könnyebbek voltak azoknál, amiket a bográr csinált, mert "kézhez" voltak faragva, igazítva.

Sőt még koporsókat is csináltam, így a meghalt édesanyám koporsóját és a meghalt 4 gyermekem koporsóját is én készítettem. Koporsót már igen ritka cigány tudott csinálni.

Munkaközben néha "megbicsaklott" a fejsze, s az ujjakon, kézfejen, lábakon vágások történtek. /Mutatja a vágásokkal teleszabdalt kézfejeit./ De nem szaladtunk ám mindjárt orvoshoz, mint manapság, amikor valaki csak egy kicsit is megvérzi a kezét, már szalad a doktorhoz. Mi, ha megvágtuk magunkat, vagy magunk, vagy kézre jött cigánytársunkkal, vagy valamelyik

családtagunkkal bektöztük, illetve bekötöttettük a sebet, tévén a vágásra jó utifüleveget, vagy pókhálót, erre jött aztán valamilyen, nem éppen tiszta rongy, átkötve olyan, amilyen madzaggal. És begyógyult a sebünk, vagy ha nehezen gyógyult, akkor újra megismételtük az említett kötést.

Az éles, jó nyelű fejszével félkézzel is lehetett dolgozni, de az "esetlen" szerszámmal nem. Egyébként a sok gyakorlat folytán nemcsak a jobb, de a bal kezünket is elég jól tudtuk használni, így aztán a jobb kezünket is meg tudtuk vágni. Voltak aztán néhányan köztünk, akik csak balkezesek voltak.

Régebben az volt a szokás a cigányoknál, hogy igen korán összeházasodtak. Még 16 éves se voltam egészen, amikor elvettem az első feleségemet, aki ekkor 13 éves volt. Abban az időben óriási ritkaság volt, ha a cigányok törvényes házasságot kötöttek, így én sem, hanem csak úgy vettem el feleségül. Ebből a házasságból gyermek nem született. A szokáshoz híven, mint új házas, keresni tudó egyén, külön mentem a szüleitől, s így nemcsak külön kányhóban laktunk, de külön koszon is voltunk. S hamarosan jött az első világháború, s be kellett vonulnom. Egy évig voltam a fronton, szabadságot nem kaptam, mint kapott sok, protekciós egyén. Aztán a bal lapockámat érte a lövedék. Pécsre kerültem végeredményben kórházba, s itt kaptam 14 napi szabadságot. Aztán az olasz frontra, innét az orosz frontra kerültem, s 1915. júniusában orosz fogságba estem, s itt töltöttem hét esztendő hádfogságban, részben Szibériában, részben Oroszország különböző vidékein, a Kaukázusban, Turkesztánban. Megtanultam jól oroszul, s ma is jól beszélem az orosz nyelvet. A második világháborúban is részt vettem, s amikor bejöttek a szovjet csapatok, én is hazajöttem.

Az első feleségemet elvitte az 1918-as spanyoljárvány, s mire 1921-ben hazajöttem a hádfogságból, már csak a sírjához mehettem ki. - Mit tehettem mást, mindenképpen meg kellett nősnöm, s a szokáshoz híven én is mesze, Barsra mentem nősnöni, s ezzel a feleségemmel törvényesen megesküdtem. Nyolc gyermekünk született, s közülük 4 él.

Amint említve is volt, régen nem volt a cigányok között törvényes házasság, s megtörtént nem is egyszer, hogy az ember „odagyártott” az asszonyának 4-5 gyereket, közben megunta az asszonyt, vagy más fehérsnép tetézett meg néki, akkor otthagya az asszonyt gyerekekkel együtt, vagy elzavarta őket. De azért a magára maradt asszony "összekódult" annyit, hogy fel tudta nevelni a gyerekeit, azután meg azok kerestek néki. - De előfordult az is, hogy az asszony hagyta ott a gyerekeket az apjuknak.

Mi, cigányok azt tartottuk, hogy a szegény ember kenyere és vagyona a szerszáma, azért arra sokat adtunk és kényesek voltunk rá. A "pógár", ha megvette a boltban az egyenes élű fejszét, - mert hiszen csak ilyen lehetett kapni, - hazavitte, kiköszörülte, nyelet tett bele és - kész. De ha mi megvettük a fejszét a boltban, vagy a vaskereskedésben, akkor nem hazavittük, hanem a kovácshoz megacéloztatni, a fejsze gyári "pofásságát" megnyujtatni, meglapittatni és az egyenes élvonalát "meggerbítettetni félgömbölyűre" /meggörbítettetni félgömbölyűre, azaz Hold-sarló alakra/, mert erre a görbesség^r szükség volt a teknőváj^r-ánál. Azután pedig magunk fenőkövel úgy kiköszörültük a fejszénket, hogy nincs az az éles kés, melynek különb éle lenne, s úgy fogta a fát, mint a vizet. Megtörtént aztán néha, hogy kisebb, vagy nagyobb helyen kicsorbult a fejszénk éle, mert bele találtuk vágni valami göcsös részbe, "szentpéter-szegbe" /a fa belsejében itt-ott huzódó, csontkemény ágazatba/, s ilyenkor a "cigány-miatyánk" /káromkodás/ mellett még majdnem sirtunk is, mert hát kovácskézre kellett adnunk a fejszénket "kireperálásra", amitől előre féltünk, mert előfordult néha, hogy nem találta el a kovács az élezést, s nem lett meg az eredeti borotvaéle a fejszénk, bárhogy is köszörültük azt fenőkövel. De nemcsak a boltban vettünk fejszét, s kovácsoltattuk azt át cigányfejszévé, hanem volt a megyében itt-ott egy-két idősebb kovács, aki saját maga tudott kiváló minőségű cigányfejszét csinálni, s messze földről is felkerestük az ilyen híres kovácsot, s vele csináltattunk kedvünkre való fejszét, és nem törődünk azzal, hogy az ilyen, megrendelésre készült fejsze jóval drágább, mint a bolti fejsze. De jók is voltak ám ezek az eredeti, kovács csinálta fejszék! A jó szerszámmal fele erővel lehet dolgozni. - A rendes cigánynak két fejszéje is volt: az egyiket a már említett puhafához, vagyis a teknőcsináláshoz, a másik fejszét pedig csak a keményfához /tölgy-, bükk-, cser-, gyertyán-, akác-fához, stb. használta csupán, mert a kovács is aszerint acélozta meg a fejszét, hogy puhafát, vagy pedig keményfát vágnak-e azzal. A cigány ugyanis nemcsak teknőket csinált, hanem - ha ilyen munkája nem akadt - elment az uradalmi, vagy polgári erdőre ölfát vágni, vagy a falusi házaknál tűzifát vágni, mert hát minden cigánynál nagy volt a család, s muszáj volt neki kenyeret keresni. A jóra való cigány azt a fejszét, amelyet egyelőre egy-két hétig nem használt, a "letevés" előtt ronggyal tisztára törölgette, szépen bezsirozta, s ugyancsak ronggyal bekötözgette, mert a rozsdá a legnagyobb ártalma a fejszének, illetve a fejsze élének.

A második, fontos szerszámunk a "szalukapa" /szarukapa/, vagy másnéven a "kopróvas" /kaporóvas/ volt, amelyet nem lehetett boltban, vagy vaskereskedésben kapni. Ez tiszta acélból készült, s egyenesen a gyárból hozattuk, vagy hoztuk, mert azt csak itt gyártották direkt a cigányok részére. A használatba vétel előtt ezt is elvittük a kovácshoz megéleztetésre, s aztán otthon mi továbbfentük.

A harmadik, nélkülözhetetlen szerszámunk a "szijókés", vagy "vonyókés" /vonókés/ szintén acélból volt, s ezt már lehetett a vaskereskedésben kapni, s utána kovács-élezésen ment át, majd mi éleztük aztán tovább.

A felszabadulás idejéig foglalkoztunk teknővájással, de azután le-tettük a szerszámainkat, mert a haladó idő kiszorította a divatból a fateknőt, fakanalat, fabödönt /zsepbödönt/. Mi, idősebbek le-tettük ezeket az acélszerszámokat, s az utódaink közül már senki sem vette fel ezeket a kezébe. A teknővájás már csak a múlt emléke. Ezek a szerszámaim most is megvanak a kamrámban. /L. a mellékletnél a rajzot./

A felszabadulás után a kardosfai erdőszetnél a faki termelésben dolgoztam, amíg csak az egészségi állapotom engedte. A betegségem 3 éve annyira legyengített, hogy nem tudok dolgozni, s azóta nyugdíjban vagyok. Kicsit járkálgatok, üldögélek, s pipázgatok a még mindig meglévő, régi tajtékpipámból. Mert hát régen a cigányt el sem lehetett kép-zelni pipa nélkül. De még a cigányasszonyok is, sőt a gyerekek is pi-páztak. A legtöbb cigánynak igen szép és drága tajtékpipája volt. De nemcsak a pipázás volt a divat, hanem a "bagózás" is, ami abból állt, hogy a már el nem égett, s a pipa fenekére leülepedett, nyálkás do-hányt, a bagót pipaszurkálóval "kiájták", kiásták, kipiszkálták a pipá-ból, s benyomták ujjal vagy a bal, vagy a jobb belső "pofába" és ott tartották jó ideig; közben a nyálkával nyeltek is le, de meg sűrűn köp-ködtek is az erős bagótól és pedig akkorákat, mint egy keresztcs pók a hálójával együtt mekkora. Ez volt a "cigány-cukor". Mert igazi cukrot nem látott ám a régi cigányputri! - A gyerekeink, az utódaink már nem pipáznak, hanem csak cigarettáznak, s finomabbnál finomabb cuk-rot szopogatnak, fagylatoznak, kávéznak. - A mi régi cigányéletünk nagyon keserves volt, máról-holnapra tengődünk, s ritka cigány volt, aki-nak 20-30 pengő forgópénze volt. - A mi utódainkra már egy jobb világ köszöntött: vállalatoknál, tesz-nél dolgozhatnak és szépen keresnek, s a cigánycsalád is olyan szépen meg tud élni, mint bármelyik "magyar" munkáscsalád.

Miklós bácsiék együtt vannak két fiukkal, s azok családjával, a másik két gyermeküket már "szárnyukra bocsátották".

Az egyik fia: B o g d á n S á n d o r, 35 éves, Szennában, a Pető-erdőn született, 8 ált.iskolai végzettsége van, s g é p k o c s i v e z e t ő a TEFU-nál, Kaposvárott, s Szennából jár be a munkahelyére. Havi átlagkeresete 1.600 Ft körül van.- Felesége: Bogdán Julianna, 28 éves, Barcsen született, isk.végzettsége nincs, a háztartást vezeti. Gyermek nincs.

A másik fiu: B o g d á n D é n e s, 31 éves, szintén a szennai Petőben született, 6 ált.iskolája van, s a kardosfai erdészetnél dolgozik, mint szerződött munkás. Havi átlagkeresete 1.400 - 1.600 Ft a teljesítmény szerint.- Felesége: Orsós Éva, 25 éves, barcsi születésű, isk.végzettsége nincs. Háztartásbeli. Gyermek nincs.

Együtt vannak Miklós bácsiék még két unokájukkal, a 20 éves Bogdán Máriával és a 14 éves Bogdán Margittal. Az előbbinek 3 osztályos végzettsége van, az utóbbi most fejezi majd be az általános isk.8.osztályát. Mind a két leány tagja a helyi "cigányegyüttesnek".

Tiszta szobák, rendezes butorzatok, rádió lemezjátszóval, villanyvilágítás, egy motorkerékpár és egy másik kerékpár. A fiatalok szépen, fesszen öltözködnek, s rendezett körülmények között szépen élnek.- Miklós bácsiék hajlékában a letűnt, sivar cigánymúlt bájosan ölelkezik a mosolygó jelenettel...

Ezután tegyünk látogatást az Árpád utca 68.sz.alatt lakó, 62 éves, O r s ó s I m r e bácsi hajlékánál. Amikor belépek, nem ismer meg, pedig ezelőtt négy évvel még együtt szerepeltünk az azóta a néhai nevet felvett, már említett szennai népi együttesben, amely együttes hat tagból állott zenekarának Imre bácsi volt a vezetője egy évtizeden keresztül. Nem ismerhetett meg szegény, öreg hegedűs primásunk, mert ezelőtt három esztendővel az erdőn munkaközben egy ág megütötte a bal szemét, s azt ki kellett operálni, de a másik szemével is mindinkább kevesebbet lát, úgyhogy tapogatózva jár-ke. A hangomról azonban hamarosan felismer, s van kibeszélhetetlen nagy öröm mindkettőnk részéről. Multat idézünk: felvonultatjuk a népi együttesben eltöltött kilenc esztendő kedves, színes emlékeit, a sok tánc- és énekpróbát zenekisérettel, a sok-sok, ragyogó sikerű szereplést itt, helyben és messze vidékeken, Igál-fürdőn, a Balaton mentén... S valahogy könnyes lesz a szemünk...

S közben bejön a felesége: leánykori nevén Balogh Erzsébet, aki hatvanadik évét tapossa. Kaposváron született, s onnét ment férjhez

Imre bácsihoz Petőbe.- Még mindig jó kondícióban lévő, mozgékony asszony. Most jött meg a kardosfai erdőről. Ide jár dolgozni: muszáj még valamit keresni a férje 867 Ft havi nyugdíjához.-Vacsora-főzéshez készülődik, s közben be szelgetünk. Megkérem, hogy beszéljen a régi, terhes és szülők helyzetéről, s a gyermeknevelésről.

- Ha terhesek voltunk mi cigányasszonyok, nem járt ám ki hozzánk a putriba a védőnő, mint ahogy manapság rendről-rendre látogatja az állapotos nőket, nem nézve azt, hogy cigány, vagy nem cigány. Az utolsó pontig vittük a portékáinkat házról-házra, faluról-falura eladni, vagy élelemért elcserélni. Nem számított, hogy esett, vagy nem esett, porzott a hó, vagy jó idő volt, mi csak mentünk minden nap esőben, sárban, fagyban, hóban a házakhoz - tavasztól egészen a lefagyásig "mesztéláb" /mezitláb/, s amikor már lefagyott, akkor bocskorban, sőt akadtak, akik csak a lábfejükre tekert rongyban. Mégse fáztunk fel. Aztán a kapott élelmet /lisztet, krumplit, zsirt, gyümölcsöt/a "bugyorban" a hátunkon cipeltük haza, s csak úgy görnyedeztünk a teher alatt. Nem ártott meg nekünk semmi, szépen kihordoztuk a terhességet, nem veteltünk el, de cigányasszony nem is "tetette el" a magzatát, mint ahogy a polgárasszonyok közül sokan "elkenették" a kenő asszonnal a szívük alatt hordott gyereket, - persze jó pénzért.

- Ha már gondoltuk, vagy éreztük, hogy közeleg a szülés ideje, ott-hon maradtunk, s vártunk és megszültünk bábái segítség nélkül, legfeljebb valamelyik jó asszonyunk, vagy a férjünk segédkezett a szülésnél. Én hat gyereket hoztam a világra, de egyik szülésnél se volt baba. Anyámnak 14 gyereke, de egyszer sem volt nála baba. Régen nem volt szokás a putriba bábát hívni, a cigányasszony kibirta szülést baba nélkül is. De meg aztán az volt a helyzet, hogyha valaki a bábáért be akart volna menni is Petőből Szemnába, az 4 kilométeres távolság, ami jó uttal gyenge egy óra-, rossz uttal pedig erős egy órajárás és vissza ugyanannyi, s a legtöbbször a baba nincs otthon, s várni kell rá 1, vagy 2 órát is, ez összesen 3-4 óra, mire kiérkeznék a baba, s addigra pedig vigan megszült a cigányasszony. De meg aztán rossz utban, vagy hóban ki se jött volna gyalog a baba, hanem kocsi, vagy szánt kellett volna fogadni a részére; erre pedig nem volt lehetősége a szegény cigánynak, így elmaradt a bábahívás, s a putrik asszonyai rá se gondoltak a bábára.- De ha nehéz szülés fordult elő néha, akkor kihozatták a bábát, vagy az orvost.-

-A felszabadulás után e téren is előnyösen megváltozott a helyzet. Minden szülésnél kint kellett lenni a szülésznőnek, vagy ^{ha} szükséges

volt, az orvosnak is. A faluba beköltözött cigány szülő asszonyokért is kijön a mentőautó, s beviszi őket a városba, a szülészetre. Most ki kell feküdni a gyermekágyat. A mi időnkben dehogyan is feküdtük ki! Egy-két órát pihentem, s felkeltem és megfürösztöttem a kicsikét, pelenkába raktam, vánkockába kötöttem, megszoptattam és beletettem a földön lévő "pólába" /pólyába/, mert hát nem volt ám a putriban ágy, s nem volt se bölcös, se ruganyos gyermekkecsi, mint most van. Nem kaptunk ám mi babakelengye-ajándékot, hanem az erre a célra megspórolt kis pénzünkön vettük meg a pelenkákat, illetve a pelenkáknak, s a kis ruhácskáknak valót. / A pólya tulajdonképpen egy olyan hosszukás kis teknő, amelybe a gyermek mintegy két éves koráig belefér. Lábbal ringatták leginkább. A cigánypapák készítették a gyermekeiknek, de használatos volt a pólya a falusi polgárcsaládoknál is régen, s hol a földre, hol az ágyra helyezve ringatták benne a gyermeket. /

- A putriknál tilos volt a felszabadulásig a tehéntartás, minden reggel pedig nem lehetett bemenni a faluba a gyerekek tejért, de meg nem is futotta volna erre, így a gyereket elszoptattuk még két éves koráig is; persze, már mikor enni kezdett, azt adtuk néki, amit mi ettünk, s nem számított az, hogy az étel sós-paprikás, vagy savanyu. Azért csak felnevelkedett a gyerek, pedig nem volt ám gyermektáp, mint most.

- A gyermekhalandóság, különösen a kicsiny korban, elég nagy volt. Nekem is a hat gyermekem közül négy maradt életben. - Volt, akinek a 8 gyermeke közül 4, esetleg 6 maradt életben, vagy 10 gyermek közül a fele, vagy 7-8 gyermek. Különösen a torokpenész pusztított a kisebb gyermekek között. - Orvosra, patikára nehezen telett, s nem volt ám akkor még SZTK, amely biztosította volna a család gyógykezelését. De meg féltünk is az orvostól, inkább otthon nyögtünk, vagy voltak, akik - ha tudtak járni - elmentek erre-arra, így Lábodra is a "javóasszonyhoz", vagy aki nem tudott már járni, annak a ruházatából vittek el oda és az "öntőasszony" /mert ez a neve is volt/ elvégezte a maga hókuszpókuszát, lábasba visszal való öntését, és ha a beteg meggyógyult, azt hitték, hogy az öntőasszony gyógyította meg, pedig meggyógyult volna a beteg magától is. - Én ugyan nem voltam soha öntőasszonynál.

- Amikor a gyerekek már járni, fukározni tudtak, akkor már megfogták a szoknyánkat, s jöttek velünk a faluba házalni, s megtörtént, hogy ilyenkor már ott volt a pólyában a következő kisgyerek, s ha nem tudtuk a kis rajkót a kunyhóknál senkire se hagyni, fogtuk magunkat, s kis haszontalan pólyástól együtt a hónunk alá csaptuk, s vittük magunkkal. Vagy volt olyan eset is, hogy a gyerek még nem tudott járni, de már üldögélt, akkor elől a bugyorba ültettük, s mikor visszafelé

a másik, megrakott bugyrunkat a hátunkra vettük, akkor elől is bugyrral, hátul is bugyrral tértünk haza.

- A gyermekeinket nagyon szerettük, de nem dédelgettük, babusgattuk őket úgy, mint manapság tesszik a szülők. Ha nem jól viselkedtek, kéznél volt "magyarófa"-pálca, s azzal kikaptak, az volt a keresztapjuk. Vagy pedig lekentünk kékik egy-két pofont, s nyakleveset. Ugy gondoltuk, hogy ebbe nem halmak bele, nem törik ki még a kezük-lábuk sem, hanem rendesen megneveljük őket. - A kunyhókban, otthon leginkább a magunk nyelvén beszélgettünk, s így a gyerekek is a cigány nyelvet sajátították el főképpen. Persze közben hallottak beszünket magyarul is beszélni, így a magyart is megtanulták. Amíg kisebbek voltak, addig naponta megmosdattuk, megfésültük őket, de mikor már nagyobbakká lettek, maguk mosakodtak meg a "melöncében" / fából készült mosdóteknőben/, vagy a közeli patakban mosakodtak, vagy nyári időben fürödtek meg. - Persze, megtörtént nem egyszer, hogy egy-két nap kimaradt a mosakodás. Mi tagadás, bizony megvártuk, míg a ruhák jól elszennyesednek, s akkor kimostuk azokat, legtöbbször a patakban. De a nagy családot nem is győztük volna sűrűen habfőhérben járattni, mert akkor állandóan csak moshattunk volna, s nem jutott volna időnk más munkára.

- Hogy milyen volt a gyermekek étkezése? Mint a felnötteké. A gyerekek is azt ették, amit a család többi tagja. - Ha^a parasztyerek megkivánt valamit, megsütötté^k-főzté^k neki külön, de nálunk ezt már nem lehetett megtenni, mert örültünk^{ha} egyféle ételt ehettünk egy-egy évszorra. - S hogy mit szoktunk és tudtunk sütni-főzni? Mindent, amit csak egy polgárasszony tudott, - azzal a különbséggel, hogy néki tele volt a "komorája" /kamrája/ minden jóval, nekünk pedig előbb a bugyrunkat kellett (előbb) házról-házra menve megtöltenünk, hogy tudjunk sütni-főzni a sok éhes szájnak. - Mivel sokszor megfordultunk a faluci házaknál, sőt voltak jó asszonyaink, akiknek segítettünk mosni, kapálni, szénát gyűjteni, így láttuk, hogy mit és hogyan főznek, így eltanultuk tőlük, no meg az elődeinktől^{is} megtanultunk főzni, ha volt miből. A szegénységünkhöz mértén legtöbbször krumplileves, "borsóleves" /bableves/, káposztaleves, répaleves - hozzá kenyér - volt a vacsoránk, mert csak vacsorát főztünk, hiszen napközben nem voltunk otthon. Nem volt ám két-, háromfogásos étkezésünk, mint a jómódu polgároknak. Sorra került aztán a paprikás krumpli, a törött "borsó" /babfőzelékeszerű készítmény/, a tökfőzelék /tejjel nélkül/, a "mesztelen mácsik" /hintelék nélküli csusza/, a gombaleves, a gombapörkölt, a sült

gomba, - rengeteg gomba volt az erdőben, még adtuk, illetve cserél-
tünk is el sokat, a "héjjas krumpli" / a héjasan főtt krumpli/, a
sült krumpli, a sült tök, a sült és főtt alma, a hajdinaleves, vagy főtt
hajdirakása, a főtt kukoricakása / a kásák megöntözve forró zsirral/,
s a régi ételek közül: a pempő, a gánica, a dödölle. Sütöttük a nagy,
karikós sóspogácsát, a fánkot, a palacsintát, a "kótt tésztát" /kelt
tésztát/, s tudtunk rétest nyújtani, sütni, de ezeket csak jelesebb alkalmak-
kor, s így igen keveset vásott bennük a fogunk. És ami a legfőbb,
tudtunk igen jó kenyeret sütni a bubos kemencében, mert hát nem volt
ám régen pék a falun, s nem lehetett ám a boltokban kenyeret kapni,
mint a mai időkben lehet.

Aztán Imre bácsi vall a cigányéletről:

- A mi elődeink mesteremberek voltak: teknővájó oláhok. /Szerinte
a tulajdonképpeni cigányok a kolompár cigányok./ Nem kellett nekik
se ceruza, se vonalzó, se "kirajzolás", hanem csak szemmértékre dolgoz-
tak és csak úgy nevetett a munkájuk. / Érdekes, hogy az előbb Miklós
bácsi is szinte némi büszkeséggel használta a "mesterember" kifeje-
zést az ősei foglalkozására nézve, s ugyancsak a "szemmérték" szót is./
A gyerekeknek is már korán dolgozniok kellett, mert nem volt birtok
a hátuk mögött. Én is már 10 - 11 éves koromban segitettem dolgozni
az apámnak, de nem a teknőcsinálásban, mert ehhez semmi hajlamom nem
volt, hanem az erdei munkában kezdtem magamat edzeni, aztán az aratás-
nál a más terlőjén kötelet csinálni, kötelet teríteni, utána jött a
"masinálás" /gépi cséplés/, itt a "polvalikban" /polyvalyuk, ahol a
legporosabb a munka/ szenvedni. Apám pedig az aratásnál vagy kaszált,
vagy kötözött, anyám markot szedett, de nem tudtunk annyit keresni, hogy
ujjig elég lett volna .-

- A lányok is már 10 éves korukban mentek az anyjukkal a más meze-
jére kapálni, az aratásnál kötelet teríteni, s erősebb korukban pedig
markot szedni.

- Az ölfavágáson kívül 13 - 14 éves koromban már javában kaszáltam,
de lealacsonyítóan kevés volt a keresetem, mint általában minden ci-
gánynak. Egész nap kaszáltam, vagy fát döntöttem a polgárnál, s kaptam
egy kis zsirt, egy-két "marék" /marok/ lisztet, egy kis krumplit. Vagy
pedig egész nap dolgoztam 50 fillérért, sőt megtörtént az is, hogy nap-
estig hordtam a szénát a polgárnál, s egy fazék aludt tejet akart adni,
biztatván engem, hogy: "jó aludt tej, nézd csak milyen szép sárga, ilyet
ugy sem találasz a faluban!"- Mikor ebbe nem egyeztem bele, nagy nehezen
adott még hozzá egy kevés lisztet és krumplit. Ilyen nyomoruságos volt

az életünk. De aztán nem is mindegyik paraszt adott munkát nekünk, mert az volt a felfogása, hogy a cigány úgy sem tud dolgozni. Általában irtóztak tőlünk, s megvetettek bennünket. De a hatóságok előtt is lenézettek, elnyomottak voltunk, s nem volt szavazati jogunk.

- Most jóra változott az életünk. A felszabadulás óta mi is emberek vagyunk, mert a régi világban nem vettek bennünket emberszámba. Most van szavazati jogunk és van lehetőségünk a tisztességes megélhetésre a munkánk után és öreg korunkra van nyugdíjunk.

- Az őseink se jártak iskolába, s 50-60 évvel ezelőtt még minket sem kényszerítettek az iskolába járásra, s felnőttünk analfabétaként. De biztos, hogy a "tanítottok" /tanítók/ is örültek, hogy a "bűdös cigány" nem jár iskolába! Most egészen más a helyzet. Már a gyermekeink is jártak iskolába, hacsak 2-3 évig is, de az unokáink szép műveltséget kapnak a nyolc általános iskolában. És feljebb is tanulhatnak a cigány fiatalok: vannak a sorainkból már mérnökök, orvosok, tisztviselők. A fiatalságunk már olvas, rádiózik, televíziózik, rendezvényeken, mulatságokon szórakozik, moziba, színházba jár, s helyet foglalhat a vendéglőben, nem úgy mint mi, akik csak a kocsmá előtt a földre telepedve, vagy a kocsmafészerben fogyaszthattuk el a kis italunkat és a magunkkal hozott elemózsiánkat. Milyen is volt a mi szórakozásunk fiatal korunkban? Semilyen. A hét fáradalmi után örültünk, ha vasárnap nagyokat alhattunk. Esetleg jó időben kiültünk a kunyhó elé és elbeszélgettünk, vagy elkártyáztunk - babra, mert pénzre nem futotta. Ha akadt egy-két lakodalom, ahova hivatalosak voltunk, akkor ott eldalgattunk, eltáncolgattunk, vagy elmentünk bucsura, vidékre a rokonokhoz.

- A régi közigazgatás is igen "kitolt" velünk. Az 1914-18-as világháború alatt az akkori szentmihályi főjegyző borsólisztet adott a cigány családnak, s a rendes búzalisztet kiosztotta a protekciós egyéneknek, parasztnak, s főként olyanoknak, akik tömték a zsebét. S a rendes cukor helyett a sárga, mélycukrot adta nekünk, ami elolvadt a papírban, mire hazaértünk vele.

- A második világháború alatt a nekünk járó zsebjegyünket nem adta oda az akkori főjegyző, s amikor a felszabadulás után innét elpucolt, 150 zsebjegyünket a trágyadombján találtuk meg.

- Régen - ha akadt is olyan cigány család, hogy a faluban akart magának egy kis vityillót venni, - nem engedte a hatóság: cigánynak nem lehet a faluban lakni, hanem csak az erdőben. És ma vehet magának a cigány házat akár a faluban, akár a városban, avagy építközhetik bárhol és még OTP kölcsönt is kap.

- A zsundároktól is sokat szenvedtünk. A boltban is figyeltek bennünket és ütlegetést is kaptunk tőlük. Megkérdezték: "honnan van pénzed vásárolni? Persze úgy loptad! Mars ki innét!" - Ha valakin egy érdemes ruhát láttak, megkérdezték tőle: "honnan, kitől loptad, te büdös cigány?" S már osztották is a pofont. Nem igen mertünk az egyetlen ünnepi ruhánkban gyakran mutatkozni.

- 1918. vége felé jött haza édesapám a fogságból. Én akkor 9 éves gyerek voltam. Teknőssel faluról-falura járt cserélni lisztért, krump-
liért, szóval élelemért. Én is vele mentem. Találkoztunk a csendőrökkel. Az egyik megállított bennünket az egyik faluban, reánk ripakodott, s a legszebb hárszteknyőket földhöz vagdalta, de még ki is pofozta az apámat. Én is kikaptam volna, de ijedtemben elináltam. Apám aztán elmondta, hogy a másik csendőr jobb volt, rászólt a teknőtördelőre, hogy: "ha cigány is, valamiből meg élnie!" Így hagyott meg a dühöngő csendőr 2 - 3 teknőt apámnál, de hozzátette: "most pedig coki gyorsan ki a faluból!" - Egy másik alkalommal eladtuk a teknőket vidéken lisztért, s amint jövünk hazafelé találkozunk a csendőrrjárőrrel. Az egyik csendőr minden ok nélkül majdnem kiborította a zsákból a lisztet, ha a másik nem szól neki: "hagyd, hiszen nem mehetnek el lopni!" - Egyszer pedig anyám ment kanalakért élelmet cserélni. Lehetett nála 25-30 darab fakanál. Az egyik csendőr egyszerűen elvette anyámtól a kanalakat, mondván: "jók lesznek ezek a kanalak a feleségemnek, két évig sem kell neki kanalat venni!" - 1920-ban két-három forint értékű pénz volt a zsebemben. A csendőr rámförmed: "honnan van pénzed?" S durr, leosztott két pofont.

- Igaz, hogy akadt egy-két cigány, akinek vérében volt, hogy -ha nem is nagy értéket - de mégis lopjon. Amíg a faluci gazda, vagy gazdaasszony félrenézett, az ilyen lopási mániában szenvedő cigány már elcsent valamit. - De ezek ritka esetek voltak és nem lehetett volna általánosítani az egész cigány népre! A mai művelt világban is akadnak bűnözők, s mi lenne, ha általánosítanánk! Hiszen az emberiség zöme tisztességes életet él. - A tolvaj cigányokkal a rendes cigány családek meg is szakították az összeköttetést, s a törvény keze a legtöbbször utól is érte őket. - A mi családjunkban - sem az elődeimnél, sem a rokonságban - törvénytelen ségek nem fordultak elő. Én sem voltam büntetve, pedig már 62 éves vagyok, de a gyermekeim se voltak még büntetve, nem úgy neveltem őket.

- Az elődeink viselete 12 - 13 "szél" bőgatya és bőujju "imeg" /"ümög" = ing/ volt, mind a kettő "asszonyszütte" vászonból. /Egy "szél"

kb. 70 cm./ A bőgatya szépen ráncokba volt szedve. A mai asszonyok egy ilyen nagy darab bőgatyt ki se tudnának kézzel mosni! A legtöbb "innepi" /ünnepi"/ing ki volt díszesen varrva, "péspallérozva". Még az én fiatal házasságkoromban is ez volt a viseletünk.- A feleségem már említette, hogy amíg erős fagyok nem jöttek, tavasztól késő őszig mezitláb jártunk, aztán meg bocskorban, amibe rongyból tekerünk kapcát, vagy ha jutott rávaló, akkor a boltban vettünk bocskorra való, "félszárig" érő meleg kapcát. Nem volt nekünk akkor még bakancsunk, vagy csizmánk, hiszen a faluban is csak három igen jómódu polgár lábán láttam csizmát, s ugyancsak kevésnek volt bakancsa: bocskort viseltek általában a faluban is, azzal a különbséggel, hogy ők az asszonyaik által birkagyapjuból kötött kapcát /harisnyát/ húztak a bocskorra. A falusiak bőgatyában, bőszáju ingben jártak még az én fiatal koromban. Télen az ingünk fölé "dómányt" vettünk fel / derékig érő melegebb kabát/.- Az 1930-as évek után lassan mi is rátértünk a szűkgatya-, majd a pantalló-viseletre, s bocskor helyett bakancsban jártunk. - Gyermekkoromban úgy 7-8 éves időmíg egy szál hosszú ing volt a viseletünk, s csak azután kaptak a fiúk bőgatyt és a lányok rendes szoknyát. De akadt egy-két olyan szegény család is, akinek a gyermekei 7-8 éves korig anyaszült "mesztelenül" jártak otthon.

- Régen a hosszú, nyakba lógó hajviselet és a mellre lógó, hosszú szakáll - nagy, csápos bajusszal volt a divat a cigányoknál. Voltak cigányférfiak, akik a hosszú hajukba "csimbókot" kötöttek. Nekem is hosszú hajam, szakállam volt a legénykorom végéig, s mikor aztán egyszer csak rövidre nyíratkoztam, s "leszedettem" a szakállamat, édesanyám először nem ismert meg, azután pedig keservesen megszíratta a hajamat, szakállamat.

- A nők is hosszú haját viseltek. Az asszonyok kontyba rakták a befőtt hajukat, a leányok pedig hátul a hajukat három ágra fonva, pántlikával díszítve, leeresztve hordták.

-A felszabadulás után aztán a cigányság bucsút mondott a hosszú haj- és szakállviseletnek. A fiatal nők is a levágott hajukat a legújabb divat szerinti frizurára csináltatják.

-Régen a fiatalabb cigánynők térdén alul egy arasszal lejjebb érő, ríkió színű, ráncos bő szoknyát viseltek, s felette fehér, vagy tarka bluzt. Az idősebb asszonyok már sötétebb ruhában, de ugyanígy öltözködtek.

- A régi időkben nem volt becsülete a cigánynak: csak "te, cigány" volt a tituluscunk, s ur és paraszt - sőt még azoknak a legkisebb csemetéje is - letegezte a legöregebb cigányt is.

- Nem is jó visszagondolni a régi cigányéletre. Pedig nékem még egy kicsike szerencsém is volt a fajtam között. Ugyanis még gyerekkoromban kaptam apántól egy hegedűt, s lassan, magamtól megtanultam hegedülni, s husz éves koromtól kezdve 30 éven keresztül bandában hegedültem. Nemcsak cigánylakodalmakban, de sok szennai és sok vidéki polgárlakodalomban mi muzsikáltunk, sőt később a mi zenekarunkat szerződtette egy-két, akkor jobbhírű vendéglő is. Ez ha nem is sokat, de valamit hozott a konyhára. De nagyon tulfeszített munka volt, mert egész éjjel rángattam a vonót, s utána reggel gyerünk fát döntögetni, vagy kaszálni.- Később aztán ki is öregedett, meg szét is széledt a bandánk, s örültem, amikor a szennai Népi Együttesben megalakult a népi zenekarunk, de most éppen olyan szomorúan gondolok rá, hogy a pár éve megszűnt Népi Együttesel szétment a népi zenekarunk is.

- A táncaink nevei? Én bizony csak annyit tudok, hogy cigánytánc, melynek többféle változata van, amelyeket a Népi Együttesben egyébként megtanult tőlünk a tanító néni - a cigánydalokkal együtt. No, meg azt tudom, hogy az egyik táncunkat úgy hívják, hogy rókatánc. A cigányrótákat pedig sokszor éneklük a Rádióban, Televízióban, úgyhogy azok már közismertté váltak.

- A felszabadulás után a cigánytelepen is meg lett engedve a jószágtartás, s ezért én is és még többeken vettünk a putrik közelében egy fél holdnyi földet az egyéni gazdáktól, így pl. Bogdán Miklós, Csönka Imre, stb. és amióta otthagytuk a kunyhót, azóta a szennai Tsz használja ezeket a földeket, s a problémánk az, hogy eddig még egy fillér földjáraadékat nem kaptunk.

Imre bácsi ezelőtt 11 évvel (ezelőtt) vette meg a házat a faluban egy polgártól, abban az időben 15.000 Ft-ért. Cseréptető, téglapépület, melynek a hátsó részében egy szoba-konyhás, kamrás lakásban Imre bácsi lakik ketten a feleségével. Az épület első részében pedig az egyik fia, O r s ó s J ó z s e f 1 szoba, 1 konyha, 1 kamra és 1 veranda helyiségekben él a családjával.- József 37 éves, 6 elemiit végzett, s Kaposváron dolgozik az Agyagipari V.-nál. Havi keresete 2.200 Ft.---Felesége leánykori neve: Komlósi Mária, kaposfüredi születésű. A Vendéglátó Ipari V.-nál a konyhán s.-munkás, havi 1.600 Ft keresettel. Ir-olvas. 3 gyermekük van, s mind a 3 iskolás.

Tehát Imre bácsiék már jó pár évvel ezelőtt megérkeztek a kunyhóból a rendes, szép, tiszta falusi lakásba, s a boldogabb jelenbe.

Most pedig látogassunk el a Rákóczi u.67.hsz.alatt lakó, a 70.

esztendejében járó Csónka Ferenchez, aki Baranyatarcsán született. Még egész kis gyermek volt, amikor a szüleivel Töröcskére, onnét pedig 1908-ban a Pető-erdőbe kerültek. A házat 1964-ben vette 16.000 Ft-ért. Az épületben van 2 szoba, 1 konyha, 1 kamra és mellékhelyiségek külön.

A kérdéseimre Ferenc bácsi is kitérül.

- Az igazi mesterségem a teknővájás volt mindaddig, amíg a teknőknek volt kelete, de az 1930-as évek táján már a kutyának sem kellett se fateknő, se favályu, mert mindenki bádóg, vagy zománcos edényeket vett a boltokban, s a favályu helyett cementvályut vásárolt. Ekkor lettem a teknővájó szerszámait és az Erdészetről dolgoztam, mint fakitermelő, 1964 óta pedig a helybeli Tsz erdejében dolgoztam az 1970-ben bekövetkezett munkaképtelenségemig. A nyugdíjazásom iránti eljárás folyamatban van. Jelenleg 500 Ft szociális segélyt kapok havonta. - A teknőcsináláshoz szükséges szerszámaim megvannak - a fakamalak mélyítéséhez szükséges egyenes és görbe kés kivételével. Az egyenes kés nagyon éles bicskaszerűség volt, a görbékést pedig elhasznált kaszából csináltattuk.

- Két éve, hogy meghalt a második feleségem. Tőle 3 gyermekem származott, az első feleségtől pedig 6. Mind élnek. Ferenc nevű fiúmmal vagyok együtt, a többi vidéken lakik, családosak.

- Sok nehéz időt éltem át, mert nagyon nyomorúságos élet volt régen az cigányélet. A jobb sorsot a felszabadulás hozta el reánk.

- Hogy milyen hagyományaink, szokásaink voltak? A mi alacsony rendű világunkban igen kevés volt ilyen. A kulturáltabb polgároknál bezzeg volt bőven hagyományos szokás.

- A gyerek születésekor egy komapárt meghívtunk komának, s nem úgy mint a polgároknál, hogy egy, vagy két tucat komapár is van. A "poszit" hagyománya nálunk is megvolt, de nem egészen úgy, mint a polgároknál, ahol különböző "ceremóniákkal" vitték a telis-tele megrakott, hatalmas vékát, benne a sok ingyencséggel, borral. Nálunk a komaasszony egy rendez kacsos kosárban vitt a kisbaba anyának egy fazék huslevest, egy kisebb tál húst, egy tál fánkot, vagy rétest és egy liter bort, de semmi édességet, vagy süteményt nem, - és pedig három vasárnapi alkalommal.

- A keresztelőre a komaasszony és még egy asszony a rokonságból, vagy a jó barátok közül egy felváltva vitték el a gyereket. Mire visszaértek a kunyhóba, addigra a komámuram is megérkezett egy korsó borral és én is megvettem már előre 5-6 liter bort, s közben süttünk főztünk, ettünk, ittunk, mulattunk, daloltunk, muzsikáló cigány is akadt,

táncoltunk is, s megtartottuk a keresztelői mulatságot, amelyre a szűkebb körű rokonság is meg volt hívva.

- Leánykérés és lakodalom régen? Hát ez is egészen más volt, mint ahogy a polgárok szokták. A házasulni óhajtó fiatal emberek szétnéztek vidékeken bucsuban, vásárban, vagy rokonlátogatásban asszonynak való után, mert közelről ritkán nőültek. Ha aztán a fiatal embernek megtetszett egy leány, akkor a fiu szülei a fiuval együtt a lányos kunyhóba, s a fiu szülei megkérdezték a leány szüleit, hogy mennyiért adják oda a leányukat a fiukhoz felecséül. Mert régen úgy "vették meg" a leányt asszonynak. Ha leánynak megtetszett a fiu, akkor a leány apja mondott egy összeget - mondjuk, a pengő s világban száz pengőt -, hogy ennyiért eladó a lánya, olcsóbban nem. A fiu apja ennek az összegnek a felét szokta ígérni: "Ennyiért nem eladó" - mondta a lányos apa. Ekkor a fiu apja ígért 60 pengőt, s a leány apja is engedett 10 pengőt, s addig-addig alkudoztak, hogy végül is 75-80 pengőben megegyeztek, amit a fiu apja mindjárt le is fizetett a lányos apának. Ezen a pénzen vették aztán a lakodalmi bort. - Tehát megvolt az egyezés, s mindjárt meg is állapodtak a lakodalom napjában. Erre igen rövid időt szoktak kitűzni, legfeljebb egy hetet, mert hát régen nem volt szokás törvényes házasságot kötni, s így gyorsan ment a dolog. Addig előkészültek a lakodalomra: sütöttek, főztek, beszerették a bort, megfogadták a muzsikás bandát, összehívták a rokonságot, s megtartották a lakodalmat, és pedig mindig a lányos háznál, illetve kunyhónál. Nem volt annyi lakodalmi étel, mint a polgároknál, de volt jó tyukhusleves, főtt és sült baromfihus, birkapörkölt, vagy sertéspörkölt, rétes, kalács. - Ugy ettek, ahogy máskor is szoktak: mindenki a földre telepedve. Bizony sokszor egymás hegyén-hátán volt a jó nép. Jó idő esetén megoldódott könnyen a dolog, mert a kunyhó elé is telepedtek le. Rossz idő esetén, ha nem fértek el mégsem a lányos kunyhóban, akkor valamelyik testvérnek, vagy rokonnak a kunyhójában ettek a kiszorulók. Az egyes ételek előtt nem voltak beköszöntők, mint ahogy a polgároknál szokás volt. A bort nem pohárból, hanem üvegből itták - egymásnak sorba adva. A lakodalmas kunyhóban szólt a zenészek dalolás, s vacsora után dübörgött a föld a táncról, mert még az öregek is ugyancsak "kirakták" a cigánytáncot. Dívatban volt a menyasszony táncoltatás: mindenkinek egyet kellett pördülni a menyasszonnyal, de előzetesen bele kellett dobni az egyik rokon által tartott tányérba a táncpénzt, 20, 50, stb. fillért, s kevesen voltak, akik egy pengőt dobtak a tányérba. Az összegyűlt pénz a menyasszony ugynevezett táncpénze volt. - A lakodalom egy napos, illetve egy

éjszakán át tartó szokott lenni, míg a polgároknál 3 nap és 3 éjszaka szokták tartani a lakodalmat. A lakodalom végeztével az ifju pár elbucszott a leány szüleitől, testvéreitől, s már ki is léptek az ajtón, s ekkor a fiatalasszony visszaugrott a kunyhóba, a férj nem tudott utána bemenni, mert az ajtót belülről nekifeszülve nyomták. A férj ekkor könyörgésre fogta a dolgot, hogy elveszett nékie egy szép kis báránkjája, hát segítsenek neki azt megkeresni. Ekkor sorban kiengedtek egy-egy menyecskét, hogy ez-e az a báránka. A férj egyikre is, másokra is azt mondta, hogy ez sem az, az sem az. Végül kibocsátották a feleségét és ekkor a férj örömmel felkiáltott: "ez az, ez az én elveszett, de megkerült báránkjám!" - Aztán egymást átölelve utnak váltak a fiatal férj lakása felé.

- A temetésnél magyjában ugyanazok a szokások voltak, mint a polgárságnál. Jókor reggel a rokonságból 5-6 ember kiment a temetőbe sirtásni, de előzetesen bepálinkáztak, s megreggéliztek a gyászoló családnál. Délben ebédet vittek ki nekik, na meg kellő adag bort is. A cigányok mind katolikusok voltak, így a katolikus temetőbe is temetkeztek. A gyászszertartás után ugyancsak a sírásók hantolták be a sirt. Utána elmentek a gyászoló családhoz a halotti terra, amely evésből, ivásból állott, s közben elbeszélgettek és este 9 óra felé mindenki hazament.

- A halottat a földre helyezett szalmára helyezték a legjobb ruhájába felöltöztetve. A család együtt aludt éjszaka a halottal, s a nappal is a halott közelében töltötte. Elmentek koporsót venni - szemfödéllel együtt, s mikor a koporsó megérkezett, belehelyezték a halottat, s a koporsót szintén a földre helyezték. Szokás volt még a halott kedves tárgyait: tányérját, kanalát, kedvesebb ruháit, férfiaknál a pipáját a halott mellé helyezni a koporsóba.

- Ha történetesen a cigányvajda halt meg a telepen, akkor az egész telep cigánycága kivonult a temetésre. - Mert minden telepnek volt egy vajdája, akit rendszerint nem mi választottunk meg, hanem a hatóság jelölte ki a számunkra és mi elfogadtuk vajdánknak. A vajda ugyanaz volt nálunk, mint a községben a községi bíró.

Azt már említettük, hogy a Ferenc bácsival egyik fia: ifj. C s o n k a F e r e n c együtt lakik. Ő 35 éves, ír-olvas, a K-vári Vároci Tanács gépkocsijánál rakodó munkás. Havi keresete 1.500 Ft. - Felesége: sz. Orcsós Mária. Isk. végz. nincs. Háztartásbeli. - 4 gyermekük van: Ágnes 14 éves, Lajos 12, Mária 11, Margit 5 éves.

Tehát Ferenc bácsi is - a fiával, s fia családjával együtt - a kunyhók sivar világából megérkezett a csendes családi hajlékba,

a rendezett életkörülmények közé.

Ezzel én el is búcsuzom a három kedves ^{fiar} narrátoromtól, a Miklós, az Imre és a Feri báccitól, akik kedvesek voltak tőlük telhetően feltárni a régi putrik világát, a hajdani, gyötrelmes cigányéletet.

Nézzünk most szét a társadalmunkba beilleszkedő, vagy beilleszkedni törekvő, dolgozó, munkás, fiatalabb cigánygeneráció boldogabb jelenében.

Kukkantsunk hát be a falu többi cigányhajlékába is. A gyűjtött adatok nem annyira statisztikai célt szolgálnak, - bár végeredményben egy kis statisztikát állítok össze azokból-, hanem a száraz adatokon túl rá akarok mutatni a ma és a jövő cigányéletére.

Rákóczi u.64.- O r s ó s J ó z s e f. 38 éves, 2 elemis.-1965-ben költözött ebbe a lakásba, melyet 20.000.- Ft-ért vett.- 1 előszoba, 1 konyha, 1 szoba, 1 nyári konyha. A családhoz mértén szűknek találja a lakást, s mielőbb építkezni akar egy új házat. Takarékbetéttel erre a célra már szép összeget gyűjtött össze. 20 év óta az Erdészeti dolgozója, s a Dél-somogyi Erdőgazdaság 1969-ben, mint k i v á l ó d o l g o z ó t oklevéllel tüntette ki. / Itt fogatos. / Havi keresete 2.100 Ft + családi pótlék, s illetményföld. ---Felesége: sz. Orcsós Anna, 32 éves, 2 elemis, htb. ---4 gyermek: József 14, Aranka 12, Imre 7 éves, Anna 4 éves. ---Villany, rádió, televízió, kerékpár.

- Rákóczi u.27.- B o g d á n P á l . 37 éves, 8 általános. A K.-vári Műszaki Erdészetről g é p k o c s i v e z e t ő k é n t kezdte, s most ugyanott a u t ó s z e r e l ő. ---A házat ezelőtt 4 évvel vette 40.000 Ft-ért.- 2 szoba, konyha, kamra, nyári konyha, istálló, pajta, pince, villany rádió, 1 hízó, baromfiak, virágok a kertben és a tornácban, rendezett tiszta ház. Kerékpár. ---F.: sz. Orcsós Katalin. 27 éves, 8 ált., a kardosfai Erdészetről dolgozik. ---2 gyermek: Anna 9, Ibolya 4 éves.

- Rákóczi u. /Hoz.nélküli új ház/- O r s ó s D á n i e l . 40 éves, ír-olvas, állatgondozó a helyi Tsz-ben havi 2.100 Ft-tal. A szép, modern házat 7 évvel ezelőtt építtette, részben OTP kölcsönrel. Előszoba, konyha 2 szoba, kamra, fürdőszoba. Villany, nagy rádió, Olympia televízió, mosógép, kerékpár. Szép, teljes berendezés: szekrények, asztalok, székek, ágyak, gyerekágy is. ---Melléképületek. 600 □ öl telek, amelyet 5.000 Ft-ért vett. ---F.: Bogdán Mária, 41 éves, htb. ---7 gyermek: István 21 éves, katona, József 16 éves, 6 osztályt végzett, az Erdészetről dolgozik. ---Zoltán 14, Rozália 12, János 11, Ferenc 9, László 2 éves.

Rákóczi u. 30/a.- O r s ó s I s t v á n. 63 éves. 1961-ben jött be a cigánytelepről a faluba a családjával, az ugyanabban az évben, saját erőből épített modern házba. A felépítkezés mintegy 50.000 Ft-ba került. Ők voltak az elsők, akik a telepről a faluba jöttek lakni. 2 szoba, előszoba, konyha, kamra. Villany, rádió. Melléképületek, 300 □ öl telek.- Nyugdíjas, havi 747 Ft-tal, de ettől függetlenül az Erdészethnél dolgozik szezonmunkában.----F.: Orsós Teréz, 58 éves.----- 7 gyermek volt, s 5 él. 4 gyermek másutt lakik a faluban a családjával.---Együtt laknak O r s ó s F e r e n c nevű fiúkkal, aki 25 éves, 8 ált. isk., a K.-vári Városi Tanács Költsegv. Üzeménél dolgozik, havi 1.800-1.900 Ft keresettel.- F.: Kiss Mária 21 éves, 8 ált. isk., a K.-vári Sajtüzemnél dolgozott, jelenleg szülési szabadságon van.---2 gyermek: Ibolya 4 éves, ^{Ediké} Ibolya 2 hónapos.

Rákóczi u. 30/b, O r s ó s J ó z s e f. 34 éves, 8 ált. isk. Rokkantsági nyugdíjas, havi 1.100 Ft-tal. Mivel hatodmagát kell eltartania, kénytelen havi 500 Ft-os munkát vállalni /éjjeli őrség a K.-vári Tanácsi Építőműveknél/.- 1961-ben jött be ebbe az ujonnan épült lakásba. 1 konyha, 1 szoba. Zsúfoltan lakik benne a népes család, de eddig a betegsége miatt nem tudott építkezni, de a közel jövőben megtoldja a lakást még egy szobával.----F.: Bogdán Rozália. 32 éves. htb.---- 4 gyermek: József 13 éves, Zoltán 12, Ferenc 9, Piroška 5 éves.---- Villany, rádió, televízió, kerékpár.

Rákóczi u. 30/c.- N a g y G y u l a. 49 éves, 8 ált. isk., rokkantsági nyugdíjas. 1961-ben jött be a családjával a telepről ebbe a saját erőből épített, szép, modern épületbe. Előszoba, konyha, 2 szoba, kamra. Villany, rádió, kerékpár. 300 □ öl kert, melyet 1.500 Ft-ért vett. Melléképületek. A lakásban tisztaság, rend.---F.: Orsós Teréz. 45 éves, ir-olvas. Htb.-----4 gyermek közül most már csak 2 van a szülőkkel: Rózsa 19 éves, aki a K.-vári Közvágóhidnál dolgozott, de most gyors- és gépiró iskolába jár; aztán: László, 18 éves, hegező szakmát tanul K.-váron.- A legidősebb fiú: János, 23 éves, Zselickisfaludon lakik az anyósánál, s a Tez-ben traktoros.--A másik fiú: József 1968-ban a N.D.K.-ba ment ki a magyar-N.D.K. szerződés alapján, s azóta géplakatosként ott dolgozik, s ott meg is nősült. / Róla már megemlékeztem e munkám 4. oldalán. /

Rákóczi u. /Hsz. nincs./ O r s ó s A n n a. 55 éves. 500 Ft havi szoc. segélyt kap.- 3 éve épült 1 szoba, 1 konyhás épületet.- Egy leánya van Nagybajomban.

Rákóczi u. /Hsz. nélkül./ O r s ó s G y ö r g y . 33 éves, ir-olv.

a helyi Tsz-ben állatgondozó, havi 2.200 Ft keresettel. 3 évvel ezelőtt építtette a házat. Előszoba, konyha 1 szoba. - Kerékpár. --- F.: Orsós Teréz. 33 éves. Besegítő dolgozó a Tsz-ben. --- 6 gyermek: Margit 15 éves, a cigányegyüttes tagja, György 14 éves, Sándor 12, Mária 10, József 8, László 5 éves.

Petőfi u.4. Orsós János. 47 éves. Iskolája nincs. A Tsz-nél állatgondozó, havi 2.100 Ft. keresettel. 1968-ban vette meg ezt a csinos polgárházat 30.000 Ft-ért. Előszoba, konyha, 2 szoba, kamra, istálló, pajta, kb. 600 m² föl telek, gyümölcsös. Villany, rádió. --- F.: Sánta Julianna. 50 éves. Htb. - 5 gyermek: Ferenc 14, Margit 12, József 9, Tibor 6, Teréz 4 éves.

Petőfi u.10. - Orsós János. 56 éves, nyugdíjazása folyamatban. 17 éve, hogy otthagyták a putrit és bejöttek Szemába. Ők voltak az elsők a cigányok közül, akik házat vettek. Konyha, 2 szoba, kamra. Villany. Rádió. - Melléképületek. --- F.: Orsós Anna 56 éves, csordás a háztáji szarvasmarhánál. --- 1 gyermek: Jenő. 36 éves, a Mezőkernél rakodómunkás, neki van 1 fia: József, 14 éves.

Petőfi u.12. - Bogdán József. 42 éves. 4 elemi. A kardosfai Erdészeth-nél dolgozik. Jövedelme cs. pótlékkal együtt havi 2.500-3.000 Ft. 3 éve vették meg a házukat 65.000 Ft-ért - OTP segítségével. Konyha, 2 szoba, kamra, melléképületek, nagy kert, gyümölcsös, 8 db sertés, sok baromfi. Villany, rádió. --- F.: Orsós Margit. 35 éves, isk. nincs. Htb. --- 8 gyermek: Ágnes 18, Julianna 14 éves, aki bent van a cigányegyüttesben, - Jakab 13, Rozália 11, Ferenc 8, Zoltán 7, József 3 éves. / A nyolcadik gyermek: a 14 éves Margit a nagyapjánál, Bogdán Miklósnál van, s ott is van felvéve. /

Árpád u.79. - Orsós István. 33 éves. 8 ált. isk. K. - váron az Állatkórháznál állatgondozó, havi 2.500 Ft-tal. 6 éve vette meg a házat 25.000 Ft-ért. 1 konyha, 1 szoba, 1 kamra. Rádió, villany, kerékpár. - Tágas telek, kerttel. --- F.: Orsós Aranka 27 éves, 8 ált. isk. - Az Erdészeth-nél dolgozik. --- 4 gyermek: Anna 11 éves, a cigányegyüttes tagja, István 8 éves, József 6, Ferenc 2 éves.

Árpád u.74. - Orsós József. 21 éves. 8 ált. isk. Az Ut-karbantartó V.-nél dolgozik, havi 1.500 Ft-ért. Pár éve épült ház. Rádió, kerékpár. --- F.: Kalányos Mária. 18 éves. 8 ált. isk. - Az Erdészeth-nél dolgozik. --- Fiatalkorú házaspár, gyermek még nincs.

Árpád u.97. - Orsós Ádám. 65 éves. Az Erdészeth-nél dolgozott, de 10 év óta munkaképtelen. 430 Ft szoc. segélyt kap. 5 évvel ezelőtt jöttek ide lakni e házba, amelyet a fiával 16.000 Ft-ért vettek meg.

300 □ öl telekkel együtt.---Felesége: Orcós Mária 66 éves.

Fiuk: O r s ó s I m r e. 32 éves. 8 általános. Az Utépitő V.-nál gépkészítő.---F.: Bogdán Ijona, 28 éves. Az Erdészethél dolgozik.----
2 gyermek: Imre 9, Sándor 6 éves.- Villany, baromfiak.

Árpád u.93.- B a l o g h G y ö r g y. 50 éves. Városi Köztisztasági Hiv.-nál dolgozik, havi 1.600 Ft-ért.- 5 éve jöttek ide, 23.000 Ft-ért vették meg a házat.---Felesége: Orcós Rozália 48 éves, htb.

Egy ház alatt lakik fiával, B a l o g h S á n d o r r a l, aki 21 éves, 8 ált. isk. Az Építőipari V.-nál dolgozik havi 1.400 Ft-ért. ---F.: Balogh Mária, 20 éves, ht.----2 gyermek: Sándor 3, József 1 éves.

Árpád u.91.- O r s ó s I s t v á n. 35 éves. Isk. nincs. K.-váron a Közvágóhidánál dolgozik, havi 1.500 Ft-ért. 5 éve jöttek ide, a házat ugy épülték.---F.: Kalányos Erzsébet. 31 éves. Htb.----3 gyermek: István 9, Mária 8, Erzsébet 5 éves. Villany, baromfiak, sertés.

Árpád u.89/a.- B o g d á n I m r e. 34 éves. A K.-vári Városi T. autójánál rakodó munkás. 1.300 Ft a havi keresete. Ugy épült 1963-ban. Villany, rádió, motorkerékpár.---F.: Balogh Mária. 28 éves. Htb.---
4 gyermek: József 12, Mária 11, Anna 8, Aranka 6 éves.

Árpád u.89/b.- O r s ó s J á n o s. 57 éves. Rokkantsági nyugdíja havi 800 Ft.-Amíg tudott, vállalatoknál dolgozott.---F.: Balogh Anna 46 éves, htb.---4 gyermek volt, 2 él: Jenő, leszerelt katona, 8 ált. isk. A Városi Tanács autójánál rakodó munkás, havi 1.600 Ft. keresettel, Anna 1956. évi születésű, a 7. ált. iskolát végzette.

Rákóczi u.70.- B o g d á n S á n d o r. 45 éves. Ir-olvas. A helyi Tcz-ben állatgondozó, havi 2.100 Ft-tal. Ezelőtt 6 évvel vette meg a házat 50.000 Ft-ért. 2 szoba, konyha, veranda, kamra, s egy külön épület, amely azelőtt gépésszűhely volt, aztán melléképületek, nagy belsőség. ---F.: Orcós Anna. 38 éves. Ir-olv.- Az operált férje helyett most ő dolgozik a Tcz-ben----% 5 leánya közül 3 otthon van: Anna 15 éves és a cigányegyüttes tagja, Teréz 13, Rózsa 9 éves. --A 20 éves Mária leányukat a 28 éves O r s ó s J ó z s e f vette el, s a fentirt lakóházban laknak, de külön háztartásban. A Cukorgyárban segédmunkás, havi 1.500-1800 Ft keresettel, de szezon idején 2-3.000 Ftot is. Férj és feleség irnak-olvasnak. ---/Margitot l. a következő tétel alatt a férjével kapcsolatban./

Kossuth u.12.- O r s ó s J ó z s e f. 23 éves. Vállalati dolgozó, jelenleg katona. 8 ált. isk.---F.: Bogdán Margit. 20 éves. 8 ált. isk.

Mivel a Pető-i cigánytelep végleg megszűnt ez év elején, s ott már egyetlen konyhá sincs, ki se mentem oda, hanem azt mondták, hogy a Kaposzterdahelyhez tartozó Fehérpart nevű cigánytelepen van még pár putri.

Mindenáron le akartam fényképezni csak egyetlen putrit is, hogy szembe állítsam a már lefényképezett pár "cigánypalotával". - Kimentem hát Fehérpartra, s valóban találtam 3 putrit. Az egyik be van zárva: már elköltözött K.-szerdahelyre a gazdája, ott vett magának házat. - A másik két putriak még egyideig van lakója. Az egyikben O r s ó s G á b o r lakik a feleségével és 9 gyermekével. A másikban pedig a nevezettnek Ferenc nevű fia a feleségével és az 1 éves kis gyermekével, de nem sokáig, mert az Őszre szeretnék bemenni Szerdahelyre: ott akarnak építkezni. Az ^{arany}90 % - a már megvan. -

Őrök nem vettem ^{del} adatokat, mert Szerdahelyhez tartoznak, s nem akarom a szennai cigányokkal összekeverni őket. -

Tehát a Szerdahelyi cigánytelep /Fehérpart/ is a végóráit éli. A mult átadja a helyét a jelennek.

Gelencsér Zoltánné
Gelencsér Zoltánné
pedagógus,
Kaposvár.
Arany János u.6.
3.lh.I/3.

K i m u t a t á s

a szemrai cigányokkal kapcsolatban.

Cigányház összesen:	21	
Cigánycsalád "	29	
Férfiak száma 16 évtől fi febb	31	
Nők " " " "	33	
Fiuk " 6-15 évig	25	
Lányok száma " " "	15	
Fiuk száma 6-évig	5	
Lányok " " "	11	
Nyugdíjas	5	
Soc.segélyes	4	
Tsz-ben dolgozók száma		
a./ férfiak	4	
b./ nők	3	
Erdészethél dolgozók száma	3	
Vállalatoknál dolgozó férfiak sz.	14	/ Ezek között 2 cigányosfiór van./
" " nők "	2	
Rádió	15	
Televízió	3	
Mozógép	1	
Motorkerékpár	2	
Kerékpár	14	

Orsós Gábor putrija.

Orsós Dániel háza.

Orsós Ferenc putrija

Orsós István háza

Bubos kemence.

Nagy Gyula háza.

Orrós József háza.

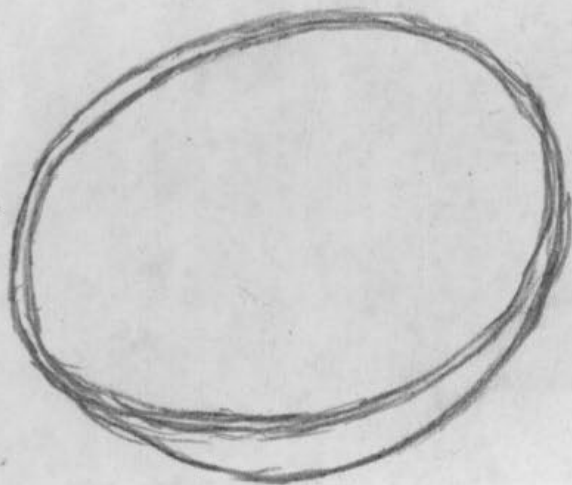
Nagy Gyula háza.

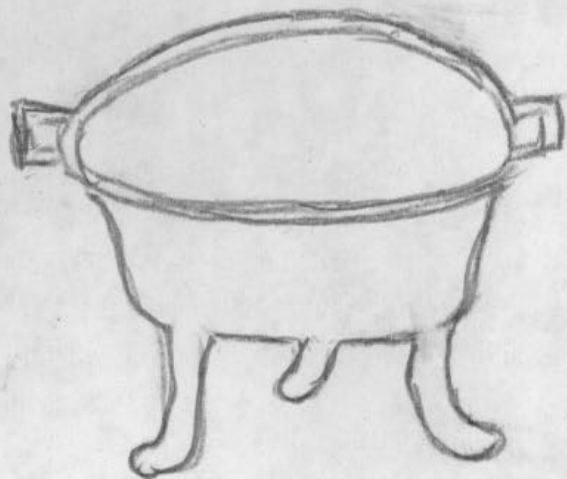
Bogdán Miklós háza.

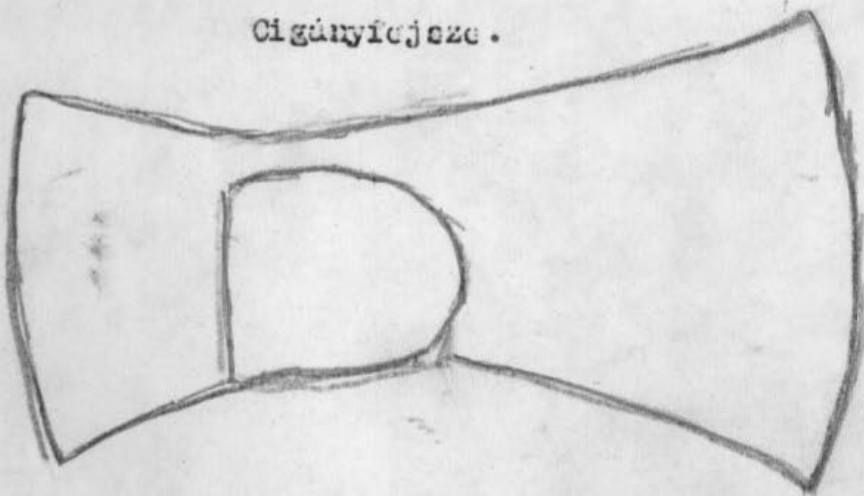
Fatál.

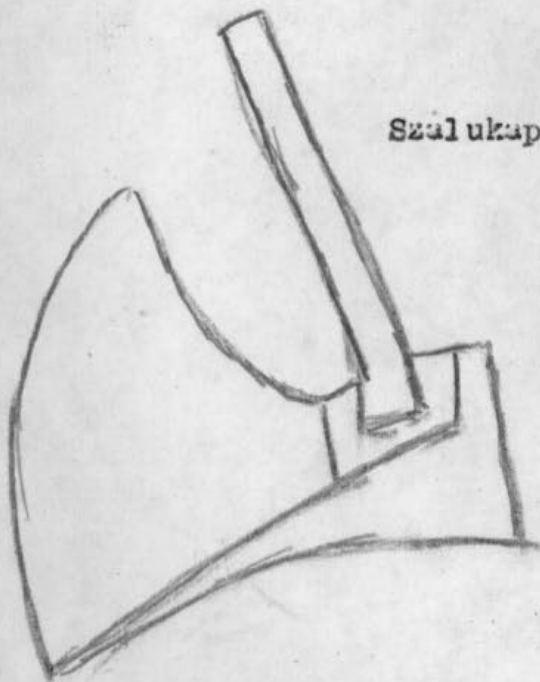
Három lábú lábas.

Cigányfejze.

Szalukapa.

Vonókés.

